

Vermaningen vanuit de ivoren toren.

Over het kleinburgerlijke modernisme van Claire Swyzen

In haar 'illegale' *State of The Union* op Het Theaterfestival '99 (zie het vorige *Etcetera*nummer) haalde Claire Swyzen fors uit naar het 'reactionaire, anekdotische theater' van de jongste generatie theatermakers.

Ivo Kuyl, docent aan het RITS, repliceert.

In haar artikel *Back to Basics. Over de laken-frisse ideeën van jonge snakes*¹ veegt Claire Swyzen de vloer aan met enkele tendensen in het recente Vlaamse theater. Meer bepaald richt ze haar pijlen op de zgn. 'anekdoten-dramaturgie' van de jaren negentig.

Een voorbeeld van die dramaturgie is *Ge moet niet per se Ananas gegeten hebben om te weten DAT DAT ongelooflijk lekker is* van Bart Van Nuffelen en Johan Petit, vorig jaar nog gelauwerd met een selectie voor Het Theaterfestival. Voorts bespreekt zij nog de afstudeerproducties van Don Verboven, Jan Geers en Geert van Rampelberg en de voorstelling *Vroeg, een dinsdagmorgen* van Stijn Devillé. Ten slotte komt ook *Neen, serieus* van Olympique Dramatique aan bod.

Al deze producties zouden in kwalitatief opzicht ondermaats zijn. Ook de theateropleidingen delen in de klappen, want zij zouden gedeeltelijk aan de basis hiervan liggen. Voorts meent Swyzen dat het hedendaagse theater verziekt wordt door commercialisering en dat het reactionaire, impulsieve en anti-intellectualistische werk van de jongste lichting perfect in die marktgerichte houding past.

1

Wat te denken van die ongenadige kritiek? Ik geef onmiddellijk toe dat ik bij een eerste lezing onder de indruk was. Maar nu ik wat meer afstand heb, vind ik de zienswijze van Swyzen te eenzijdig en te radicaal. Vooral verwijt ik haar dat ze reductionistisch te werk gaat.

Inderdaad is het verleidelijk om voor de retoriek van Claire Swyzen te zwichten. Zij propageert een *law and order*-denken over het theater waarvan ik mij heel goed kan voorstellen dat het bij velen zal aanslaan. Eindelijk eens iemand die durft te zeggen waar het op staat, denkt de argeloze lezer.

Maar zo eenvoudig ligt het natuurlijk niet. Want bij nader inzien blijkt Swyzen het werk van de jongeren tot het verlengstuk van haar eigen esthetica te maken, in plaats van oog te hebben voor hun 'andersheid'. Dat verklaart wellicht haar volkomen gebrek aan 'goodwill'. Zij is niet bezig met de realiteit, maar met het reproduceren van haar eigen ideologische normen en waarden.

Meteen heb ik hiermee het perspectief aangegeven van waaruit ik de bijdrage van Swyzen zal analyseren. Na een explicitering van haar esthetische theorie (par. 2 en 3), zal ik laten zien dat het conservatief karakter van deze theorie verklaarbaar is vanuit een kleinburgerlijke reflex (par. 4) en daardoor ook geen adequaat antwoord kan bieden op de huidige maatschappelijke ontwikkelingen (par. 5). Vervolgens ga ik dieper in op de samenstelling van het nummer van *Sampel* waarin haar essay gepubliceerd werd. Daarbij zal ik aantonen dat die samenstelling als retorische functie heeft het gelijk van Swyzen te bevestigen (par. 6). Ook zal ik duidelijk maken dat haar kader irrelevant is, d.w.z. niet geschikt voor een plausibele interpretatie van de besproken voorstellingen (par. 7 en 8) en dat ze zich bezondigt aan onterechte veralgemeningen (par. 9). Ten slotte zal ik aantonen dat Swyzen ongewild meedoet aan het commerciële denken dat ze pretendeert te bestrijden (par.10).

2

Claire Swyzen laat uitschijnen dat haar esthetica politiek gemotiveerd is. Vanuit een 'linkse' attitude bekritiseert zij het feit dat wij vandaag leven in een klimaat van commercialisering en verrechtsing. In deze context heeft het theater tot taak om de maatschappij kritisch door te lichten en zo emancipatie te bevorderen.

Ondanks deze politieke bekommernis tendeeft de esthetica van Swyzen naar formalisme. Bij de transformatie van leven naar kunst zijn vormbewustzijn en structurerend vermogen van het grootste belang. Het kunstwerk is geen nabootsing van de realiteit, maar een artificiële, talige constructie. Het creëert een fictieve tegenwereld waarin de echte wereld ter discussie gesteld wordt en zo een kritische spiegel voorgehouden krijgt.

Door dat kritische gehalte is het kunstwerk superieur aan het banale en laag-bij-de-grondse leven, zeker wanneer het gaat om het leven van Jan met de Pet, wiens meningen en commentaren door Swyzen maar matig op prijs worden gesteld. Om die reden is haar esthetica ook elitair.

Voorts is heel het betoog van Swyzen doordrongen van intellectualisme. Dat blijkt o.m.

uit haar bewondering voor de 'kille' en 'cerebrale' teksten (deze uitdrukkingen komen van haarzelf)² van Paul Pourveur en Finn Iunker en voor een genre als 'de betere techno'³ dat zij vergelijkt met een fuga van Bach.

Het intellectualisme van Swyzen vertoont twee aspecten. Ten eerste wijst zij op het belang van rationele strategieën bij het proces van esthetische transformatie. Om greep te kunnen krijgen op zijn stof, heeft de kunstenaar nood aan intellectuele background, vakmanschap en discipline. Ten tweede mag theater niet inspelen op de irrationele impulsen van de toeschouwer, maar moet het een beroep doen op zijn kritisch-rationele vermogens.

Kortom, het betoog van Claire Swyzen baadt in een sfeer van 'political correctness'. Over deze vorm van 'bienséance' zegt Geert Opsomer terecht: 'Ernst en redelijkheid maken blijkbaar onlosmakelijk deel uit van het decorum als men vandaag een discussie voert over theater en maatschappij. Het zijn ook twee belangrijke modi van de manier waarop Brecht en het politieke theater verder leven als clichés in de herinnering. Politiek belangrijke voorstellingen veronderstellen vandaag blijkbaar voor de goegemeente een zekere redelijkheid, een kritisch fatsoen (...) en een vertrouwen wekkende ernst.'⁴

3

Met deze esthetica als maatstaf, benadert Swyzen het werk van de jongste lichting theatermakers. Zoals ik al heb gesuggereerd, is haar oordeel vernietigend. In geen enkel opzicht voldoet hun werk aan de gestelde eisen.

Zij verwijt aan de jongeren dat ze het hedendaagse Vlaanderen romantiseren in plaats van het te problematiseren. Vanuit dat standpunt pleit zij voor een theater dat aansluiting zoekt bij een grootstedelijke cultuur en zich zou inlaten met actuele politieke problemen. Als voorbeeld voor een geschikt thema noemt zij heel de 'retorische en chauvinistische machine die voormalig minister-president Luc Van den Brande in gang zette om het toekomstland Vlaanderen aan de man te brengen.'⁵

Een ander gemis is het ontbreken van een sterke en adequate vorm. Het werk van de jongeren zou te zeer een nabootsing zonder visie